

SADRŽAJI ZAZIVA TROJEDINOM BOGU U KNJIZI LJUBE STIPIŠIĆA ANIMA DELMATICA

Ante Čarić

UDK 2-184.3:2-534.3/008

(2-184+27-184.3)

(316.734+2-853)

Ljubo.S.Delmat.Anima delmatica 069.5:398.1(497.583)

Zazivi: 27-144,896: OCU,SINU, I DUHU Svetom.

32 ZAZIVA: BOGU, DUHU SVETOM (497.582 tROGIR)

Katolički bogoslovni fakultet

Sveučilište u Splitu

antecaric111@gmail.com

<https://doi.org/10.34075/cs.60.1.6>

Izvorni znanstveni rad

Rad zaprimljen 1/2024.

Sažetak

Anima Delmatica zbirka je pučkih kazivanja koje je Ljubo Stipišić Delmata skupio u srednjoj Dalmaciji između 1960. i 2000. godine. U drugom poglavlju donosi se više od stotinu zaziva Ocu, Sinu, Duhu Svetom i Svetom Trojstvu. Rad je podijeljen na dva dijela. U prvom dijelu govori se općenito o odnosu vjere, molitve i kulture. Najprije se govori o važnosti kulture za Crkvu, gdje se na poseban način spominje Ivan Pavao II. i njegov doprinos kulturi. Književnost kao sastavnica kulture ima veliku važnost za Crkvu. Zazive valja promatrati kao kratke prozne izričaje i kao kratke molitve i kreda. U drugom dijelu analiziraju se pojedini zazivi, najprije oni usmjereni Bogu Ocu, pa Bogu Sinu i Bogu Duhu Svetom i konačno oni usmjereni Svetom Trojstvu.

Ključne riječi: *Anima Delmatica*, *Ljubo Stipišić*, *Presveto Trojstvo*, *Zazivi Ocu, Sinu i Duhu Svetom*, *inkulturacija*, *molitva*, *kredo*

UVOD

Klasko pjevanje danas je jako rašireno u Hrvatskoj, osobito u Dalmaciji. Ljubo Stipišić¹ nije bio samo veliki poznavatelj klaskog

¹ Ljubo Stipišić nije bio teolog. Bio je glazbenik, skladatelj, melograf, obrađivač i pjesnik. Cijeli svoj život bio je blizak crkvi. Rođen je 1938. godine u Splitu. Porijeklom je bio iz Vrbanja na otoku Hvaru. Glazbeno znanje stjecao je kod Silvija Bombardellija, Josipa Zjačića, Mirjane Sirišević i drugih. Glazbom se profesionalno počeo baviti 1958. godine. Bio je svestrani umjetnik koji je zapisivao, snimao, skladao i obrađivao cijeli svoj život. Njegov rad može se podijeliti na glazbeni, književni i likovni, premda je najpoznatiji onaj u klaskom svijetu. Objavio je mnoge glazbene zbirke: 14 pjesama Ljube Stipišića, Dječja zvona, Intrade, Hrvatska pučka misa, Delmatiana, Zrenik, itd. Pisao je kantate i oratorije. Od književnih djela valja spomenuti: Akvarij, Rod titanski – rod žgincani,

pjevanja nego i veliki sakupljač razne građe za koju sam kaže da je „pučko kazivanje“. U tom kazivanju Stipišić se naveliko susreo s raznovrsnom kršćanskom ostavštinom, a dio toga objavljen je u knjizi *Anima Delmatica*. Proučavajući sveto u misli Ljube Stipišića, što se na poseban način odnosi i na *Anima Delmatica* kao i zazive Ocu, Sinu, Duhu Svetom i Trojstvu, Danijel Miščin govori o njegove tri karakteristične crte: traganje za domom, *via illuminativa* i kolektivno nesvjесno.²

*Anima Delmatica*³ zbirka je „pučkih kazivanja“ objavljena 2012. godine. Riječ je o „kazivanjima“ koje je Ljubo Stipišić skupljao i zapisivao uglavnom po Srednjoj Dalmaciji između 1960. i 2000. godine. Knjiga je velikog formata i ima 1360 stranica. *Anima Delmatica* je samo dio kazivanja. Stipišić piše da građa koja mu je poslužila za knjigu obaseže ukupno „dvadesetak tisuća stranica i šesto audiokasete“. Zanimljivo je kako je upravo tu knjigu smatrao svojim životnim djelom.⁴ Podijeljena je na 14 poglavlja, a za teologiju osobito su važna prva dva poglavlja.

U prvom poglavlju, *Virovanja*, autor donosi više od 300 raznih pučkih vjerovanja u obliku kratkih tekstova. Dio tekstova ima i kršćansku vrijednost.

Drugo poglavlje naslovljeno je *Bogobojazne pismice i molitvice*. Tih „pismica“ i „molitvica“ ima 361 i podijeljene su na devet dijelova: 1. Sveta misa i napovidi, 2. Bog Otac Svemogućí, 3. Isus Krist

Petoknjžije: 1. Kušaonica smisla, 2. Inicijacije, 3. Odgađanje spasa, 4. Sjeme vremena i 5. Djeca obećanja, itd. Njegovo istraživanje, snimanje i zapisivanje korizmenog običaja Za križen na otoku Hvaru uvelike ga je približilo poznavanju liturgijske tradicije u Dalmaciji. Umro je u Splitu 2011. godine. Osnovne crte o životu i stvaralaštvu Ljube Stipišića Delmate može se naći u: Ljubo Stipišić Delmata, *Anima Delmatica*, Profil, Zagreb, 2012. (dalje: *Anima*); Herci Ganza, *Nima vaki testamenata: biografija Ljube Stipišića Delmate*, Zaklada Ljubo Stipišić Delmata, Zadar, 2020; *fdk.hr*. Godine 2012. počela je djelovati Zaklada Ljube Stipišića Delmate. Više o zakladi i nekoliko djela u digitalnom obliku može se pronaći na www.delmata.org.

² Usp. Danijel Miščin, Sveto u misli Ljube Stipišića, u: ur. Bagarić, Stjepan – Miščin, Danijel – Pehar, Ivan: *Ljubo Stipišić Delmata: obrisi stvaralaštva i identiteta: zbornik radova sa simpozija održanog u Zadru, 10 listopada 2014.*, Zaklada Ljubo Stipišić Delmata, Zadar, 2015., 46.

³ *Anima Delmatica* po svemu sudeći još nije izazvala velike reakcije, osobito u znanstvenom svijetu. Uglavnom je razni autori samo spominju i preporučuju. Valja spomenuti dvojicu: Jakša Fiamengo, Ljubo Stipišić Delmata (Split, 28. rujna 1938. – Split, 9. listopada 2011.), Putnik u iskone, u: *Bašćinski glasí*, 11 (2015.) 1, 405-410, i Marko Jukić, *Anima Delmatica*, u: croativ.net/anima-delmatica-19350/ (pristup 7. studenog 2024.). Najviše osvrta na *Animu* može se pronaći u spomenutom zborniku radova sa simpozija u Zadru.

⁴ Miščin, Sveto u misli, 37-50.

Otkupitelj, 4. Duv Sveti i Prisveti, 5. Sveto Trojstvo, Trojedini Bože, 6. Svetkovine godišnje uz štovanje svetaca i svetica Božjih, osobito priblažene Dive Marije, 7. Dnevne molitve i napomene kršćanske, 8. Blagoslovi poslova i molitve nenadinji, 9. Bogobojazne molitvice o viri i neviru i drugi kriposni versi. Ovaj dio svakako je najvažniji u kršćansko-vjerskom smislu, premda se kršćanski motivi mogu naći više-manje u cijeloj zbirci.⁵

Sadržaji zaziva iz zbirke *Anima Delmatica* koji su upućeni Svetom Trojstvu, Ocu, Sinu i Duhu Svetom kratki su i ima ih 112. Ovaj rad koji se osvrće na ove kratke zazive je podijeljen na dva dijela. U prvom dijelu govori se općenito o odnosu vjere, molitve i kulture. Najprije se govori o važnosti kulture za Crkvu, gdje se na poseban način spominje doprinos Ivana Pavla II. kulturi. Nakon toga govori se o književnosti kao sastavnici kulture i njezinoj važnosti za Crkvu. Konačno, zazivi u zbirci *Anima Delmatica* mogu se promatrati kao kratke molitve, ali i kao kratka kredo. Dakle, svi ovi elementi - odnos Crkve i kulture, odnos Crkve i književnosti, kratki književni izričaji u obliku zaziva, vrijednost zaziva u molitvenom smislu i zazivi kao kratki kredo - mogu se pronaći u spomenutim zazivima. U drugom dijelu govori se o samim izričajima u zbirci i analizom ih se grupira oko nekih zajedničkih karakteristika. Izričaji vjere oblikovani na pučki način i njihov sadržaj ponekad je važniji od onih službenih u Katekizmima i molitvenicima jer pokazuju kako su shvaćeni među konkretnim ljudima.

1. ODNOS VJERE, MOLITVE I KULTURE

Odnos vjere i kulture danas je zasigurno jedno od najizazovnijih područja Crkvenog djelovanja. Okosnicu današnjeg izučavanja ovog kompleksnog odnosa čine dokumenti Drugoga vatikanskog koncila. U pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*, u dijelu koji govori o nekim gorućim problemima, oci govoreći o *Crkvi u suvremenom svijetu* naglašavaju govor o kulturi. U ovom dokumentu Crkva u najopćenitijem smislu donosi definiciju kulture: „Riječ kultura u općenitom smislu označuje sve ono čime čovjek izgrađuje i razvija mnogostruke duševne i tjelesne darove te se trudi da spoznajom i radom ovlada samim svijetom. Napretkom ćudoređa i ustanova on društveni život čini čovječnijim i u obitelji i u cijelom građanskom društvu. I na kraju, tijekom vremena on u svojim djelima izražava,

⁵ Ovaj rad osvrnut će se na zazive iz drugog, trećeg, četvrtog i petog dijela ovog poglavlja.

priopćuje i čuva velika duhovna iskustva i težnje da posluže napretku mnogih, dapače i cijeloga ljudskoga roda.“⁶ Upravo u kulturi Crkva pronalazi temelje evangelizacijskog i inkulturacijskog procesa, ali ne u smislu suprostavljanja jednog drugom nego u smislu dijaloga. Inkulturacija kao dio evangelizacijskog procesa i kao „najdublja preobrazba izvornih kulturnih vrednota njihovom ugradnjom u kršćanstvo i ucjepljenjem kršćanstva u razne kulture“⁷, postaje ključna u dijalogu Crkve sa svijetom.

Crkveno izučavanje kulture, kojem su saborski oci udarili temelje na Drugom vatikanskom saboru, objeručke je prihvatio veliki teolog kulture Papa Ivan Pavao II.⁸ Osim što je toj temi posvetio različite tekstove, govore i enciklike Ivan Pavao II. godine 1982. osniva *Papinsko vijeće za kulturu*.⁹ Uspostavljanje dijaloga vjere s modernom kulturom i afirmacija cjelovitog čovjeka postaje temeljna opcija u njegovim kulturnim nastojanjima.¹⁰ U procesu izgrađivanja cjelovitog i „istinskog čovječstva“ najvažnija karika je obitelj, a smisao i cilj ljudskog života i kulture je sloboda. Na *Kongresu crkve-*

⁶ Drugi vatikanski koncil, *Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu, Gaudium et spes* (7. 12. 1965.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 53 (dalje GS).

Pojam kulture je višeznačan i s vremenom se mijenjao. Zanimljivo promišljanje o kulturi donosi Terry Eagleton. Eagleton definira kulturu kao „skup vrijednosti, običaja, vjerovanja i praksi koje sačinjavaju život neke posebne skupine“. Za razliku od prijašnjih vremena kad je pojam kulture značio uljudenost, obrazovanost, određene manire zajedničke svim ljudima radi naše ljudskosti, danas se on veže uz određene skupine i podskupine u društvu. Ovu razliku Eagleton izražava pojmovima Kultura (velikim početnim slovom) za prvu skupinu i kultura (malim početnim slovom) za drugu. Ovaj moderni povjesničar književnosti i filozof, promišljajući o kulturi u različitim pojmovima (Kultura, kultura, kulturni ratovi, kultura i priroda, civilizacija, identitet, mašta, zajednička kultura, itd.) na neki način želi pojam kulture „vratiti“ iz njegove partikularnosti u globalnost kako je to bilo u starini. Jedan od uzora mu je upravo kršćanstvo i posebno Katolička Crkva i njezin pojam kulture. Usp. Terry Eagleton, *Ideja kulture*, (prev. Gordana V. Popović), Jesenski i Turk, 46 i sl.

⁷ Papinsko vijeće za kulturu, *Promicati pastoral kulture* (23. 5. 1999.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999., br. 2; (dalje: PPK).

⁸ Usp. R. Jared Staudt, Culture in the Magisterium of Pope John Paul II: Evangelization through Dialogue and the Renewal Society, u: *Claritas: Journal of Dialogue and Culture*, 3 (2014.) 1, 52-65.

⁹ Usp. *Pontifical council for culture*, na: <http://www.cultura.va/content/cultura/en.html> (11. 4. 2022.).

¹⁰ Govoreći na sjednici UNESCO-a u Parizu, Papa naglašava: „Čovjek koji je, u vidljivom svijetu, jedini ontički subjekt kulture, ujedno je i objekt kulture i cilj kojemu je ona okrenuta. Po kulturi čovjek kao takav postaje više čovjek, više 'jest', više se približava punini svoga bića.“ Papinsko vijeće za kulturu, *Vjera i kultura – antologija tekstova papinskog učiteljstva od Lava XIII. do Ivana Pavla II.*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010., br. 1148.

nog pokreta za kulturu papa je skovao poznatu krilaticu koja može poslužiti kao temelj inkulturacije: „Vjera koja ne postaje kultura, vjera je koja nije potpuno prihvaćena, cjelovito osmišljena i vjerno življena.“¹¹ Teolog koji je po svemu sudeći imao utjecaj na razvoj katoličke teologije o kulturi, je Paul Tillich. Njegova knjiga *Teologija kulture* donosi sličnu krilaticu: „Religija je sastavnica kulture, kultura je oblik religije.“¹²

Književnost i književni izričaji jedan su od važnih dijelova kulture. Važnost književnosti za Crkvu, koja razne književne izričaje koristi već od svojih početaka, spominje i navedena konstitucija. „I književnost i umjetnost također su na svoj način od velike važnosti za život Crkve. One nastoje razumjeti čovjekovu vlastitu narav, njegove probleme i njegovo iskustvo u nastojanju da upozna i usavrši samoga sebe i svijet.“¹³ Književni izričaji mogu biti raznoliki i uobličeni u tri glavna književna roda: prozi, poeziji i drami. Književni oblici proznog tipa ne moraju biti samo dužih oblika kao što su romani, novele, biografije itd. Oni mogu biti i manjeg opsega, kao što su poslovice, mudre izreke, zagonetke, epitafi, vicevi, zazivi, graffiti, itd. Knjigu *Anima delmatica* valja promatrati kroz tradicijsku kulturu i pučku usmenu književnost. Stipe Botica donosi: „Među jednostavne (sitne) književne oblike ulaze i birane stilizacije koje obuhvaćaju uobičajene tvrdnje i vjerovanja tradicijske sredine.“¹⁴ Osim što zazivi donose kratke molitve, oni pokazuju i narodni genij koji je razne crkvene istine prilagodio misaono i jezično, stvarajući tako jedinstvene izričaje karakteristične za dalmatinskog čovjeka. Sumirajući dosad napisano, valja reći kako izričaje u *Anima Delmatica* valja promatrati u kontekstu jednostavnih religiozno-pučkih književnih izričaja, ali i preko crkvenog pojma inkulturacije. Drugim riječima, zazivi se mogu promatrati kao misaone konstrukcije, dosjetake ili mudre izreke u kojima se osjeća mentalitet i kultura dalmatinskog čovjeka koji promišlja o crkvenim istinama vjere i oblikuje ih na sebi svojstven način u obliku kratkih molitava.

Izričaji u knjizi *Anima Delmatica* mogu se promatrati iz još jednog kuta. Riječ je o kratkim izričajima vjere, odnosno kao kratkim kredima. Najčešće je riječ o jednoj rečenici. Već Novi zavjet pozna-

¹¹ *Vjera i kultura*, br. 1273; usp. PPK, br 1. Paul Tillich, *Teologija kulture*, (prev. Entoni Šeperić), Biblioteka Ecumena, Ex libris, Rijeka – Synopsis, Sarajevo, 2009., 41.

¹² Tillich, *Teologija kulture*, 41.

¹³ GS br. 62.

¹⁴ Stipe Botica, *Biblija i hrvatska tradicijska kultura*. Školska knjiga, Zagreb, 2011., 254.

je kratka kredo, osobito u sakramentu krštenja. Kršćanski Bog je objavljeni Bog koji se objavio u tri božanske osobe. U prvim stoljećima Crkve kratka kredo se proširuju i nastaju prvi simboli vjere.¹⁵ Simboli vjere dobivaju dodatke i proširenja kojima se u obliku raznih filozofskih pojmova pokušava razumjeti poruka vjere. Ova ispočetka kratka vjerovanja s vremenom će preko saborâ izrasti u poprilično velike simbole.¹⁶ Izričaji u *Animi* ponekad odražavaju razne sastavnice i pojmove iz službenih kreda. To je osobito vidljivo u zazivima Kristu.

Izričaje u *Animi* konačno valja shvatiti i kao kratke molitvene izričaje. Jedan od najvećih plodova vjere jest molitva. Molitva je, kako su nas učili odmalena, „razgovor s Bogom“. Molitva je najstariji oblik komunikacije čovjeka s Bogom i postoji u svim religijama. Molitva mijenja čovjeka jer on postaje osoba. U Starom zavjetu¹⁷ postoji nekoliko pojmova koji se dovode u vezu s molitvom. To su *atar* (moliti se Bogu, Boga prositi u smislu prozbene molitve), *pillel* (odlučiti, odrediti nešto), *ša'al* (tražiti), *hanan* (od Boga moliti smilovanje i milost), itd. Molitva je uvijek molitva Jahvi, a Hebreji se mole za duhovna i materijalna dobra. Molitva je vezana za Hram, kasnije za sinagogu, ali Hebreji poznaju i osobnu molitvu u kući, odnosno ma gdje se tko zatekao. Najljepši primjeri starozavjetnih molitava su psalmi. U kasnom židovstvu molitveni život se uglavnom odvija oko hramske liturgije. U ovo vrijeme postoje tri vrste molitve: 1. Šema Israel, 2. molitve za vrijeme žrtvovanja u Hramu i 3. molitve pučkih zastupnika za vrijeme obavljanja poslova i za vrijeme blagdana. U Novom zavjetu uzor molitve je Isus. On je poštivao sve običaje iz svog vremena. Svi evanđelisti donose činjenicu da je Isus molio. (Mt 14, 22-23; Mk 1, 35-37; Mt 26, 39; Mk 14, 39; Mt 27,46; Mk 15, 34). Osobito evanđelist Luka želi naglasiti Isusa kao molitelja: „Dok je jednom u osami molio, bijahu s njim samo njegovi učenici“ (Lk 9, 18). U Bibliji koja je skup različitih žanrova razaznaju se razni oblici književnih izričaja: povijesne knjige, pjesme, himni, mudre izreke, evanđelja, poslanice, apokalipse, itd. Od početaka Crkva

¹⁵ Usp. uvodni dio „Vjerujem“ – „Vjerujemo“ u: Hrvatska biskupska konferencija, *Katekizam Katoličke Crkve*, Hrvatska biskupska konferencija, Zagreb, 1994, br. 27 – 197.

¹⁶ Nekoliko knjiga koje interpretiraju i tumače Vjerovanje su, uz spomenuti *Katekizam*: Joseph Ratzinger, *Uvod u kršćanstvo. Predavanja o apostolskom vjerovanju*, Zagreb, 1970; Hans Küng, *Uvod u kršćansku vjeru. Apostolsko vjerovanje protumačeno našim suvremenicima*, Svjetlo Riječi, Sarajevo, 2011; Papa Franjo, *Vjerujem, vjerujemo. Promišljanja o korijenima naše vjere*, Verbum, 2020.

¹⁷ Usp. Adalbert Rebić, *Čovjek molitve (molitva) u Bibliji Staroga i Novoga saveza*, u: *Bogoslovska smotra*, 43 (1973.), 1, 5 – 36.

koristi i druge oblike u koje uobličuje svoje molitve Bogu: rasprave, putopise, himne, ode, romane, drame, itd. Osim službenih i redovito književno vrednijih oblika spomenutih molitava, u hrvatskoj književno-religioznoj baštini javlja se i pučka književnost i književni oblici svojstveni ovom izričaju. Osim što molitvu možemo razlikovati kao liturgijsku i privatnu, postoje i razni drugi oblici molitava. Tako se mogu razlikovati 1) blagoslovi i klanjanja, 2) zagovorne molitve, 3) zahvalne molitve, 4) molitve pohvale i 5) molitve prošnje.¹⁸ Za razumijevanje teme osobito su važne ove posljednje. U zbirci *Anima delmatica* one su najbrojnije. Bit ovih molitava je prošnja, odnosno potreba koju iskazujemo Bogu. Sadržaj molitve odaje vjeru, dubinu vjere, ali i konkretnost problema. Odnos u kojem ljudi postaju djeca Božja daje za pravo tražiti pomoć od Boga. Redovito ih pokreću konkretne zemaljske nevolje i problemi. Oni su glavni pokretači ovih molitava. Ipak, današnja teologija daje drugačiji naglasak u ovim molitvama. Kao najveći motiv ovakvih molitava stavlja se Kraljevstvo Božje. Zato je naglasak molitve na molbi za oprostjenje i izmirenje s Bogom. Boga molimo da nam oprost i grijeh da zavrijedimo spasenje. S druge strane ove molitve, kad se govori o vremenitim problemima i nevoljama, ne smiju čovjeka dovesti u pasivnost pred problemima i opasnostima.¹⁹ Mladen Parlov u svojoj analizi molitve donosi tri važna momenta i govori kako je za molitelje važna vjera u osobnog Boga, vjera u Božju prisutnost i pouzdanje u uslišanje molitve.²⁰ Sve ovo na neki način odaju zazivi u *Anima Delmatica*.

2. SADRŽAJ ZAZIVA²¹ TROJEDINOM BOGU U *ANIMA DELMATICA*

Zazivi Trojedinom Bogu su raznoliki, ali se ponekad opsegom preklapaju. Dva zaziva su u potpunosti nalik litanijama osim što su izražena pučkim jezikom. To su: *Jagaryče Božji, koji odnimaš grije svita, pomiluj nas!* i *Jagaryče Božji, koji odnimaš grije svita, usliši nas!*²²

¹⁸ Usp. KKC, br. 2623 – 2649.

¹⁹ Usp. Rahner, Karl – Vorgrimler, Herbert, *Teološki rječnik*, Đakovo, 1992., 323 – 324; KKC, br. 2629 – 2633.

²⁰ Usp. Mladen Parlov, Marulić: molitelj i učitelj molitve, u: *Colloquia Maruliana*, XVII (2008.), 200 – 203.

²¹ *Anima* ove kratke molitve uglavnom naziva zazivima.

²² *Anima*, br. 19, str. 119. Od sada se ovako navode zazivi.

„Litanije su oblik molitve koji se sastoji od niza zaziva i prošnji što ih izgovara predmolitelj, a cijela zajednica ponavlja zaziv ili kratku prozvenu molitvu.“ Rupert Berger, *Mali molitveni leksikon*, Kršćanska sadašnjost, 1993., 79-80.

Nastanak zaziva uglavnom je nemoguće dokučiti jer osim mjesta zapisa, o njima ne postoje nikakvi podatci. Moguće je da su neki zazivi nastali kao preoblikovane litanije ili molitve iz raznih privatnih ili crkveno organiziranih pobožnosti. Zsigurno se može reći kako su najveći dio spontane molitve. Na žalost, Stipišić nigdje ne navodi tko je autor zaziva. Zazivi su u *Animi* skupljeni pod jednim brojem u svakom od četiri poglavlja: Ocu, Sinu, Duhu Svetom i Trojstvu. Ipak, svako od poglavlja donosi i razne molitve u obliku kratkih ili dugih pjesama ili zaziva. Ovo je jako važno osobito za poglavlje o Trojstvu u kojem je riječ o više kratkih tekstova u obliku molitava, premda *Anima* izričito spominje samo tri zaziva.

Mnogi zazivi bi mogli stajati na više mjesta. To je osobito vidljivo kod onih zaziva koji spominju sve tri božanske osobe, a ne nalaze se u dijelu o Presvetom Trojstvu.

Zazive ili kratke molitve može se svrstavati na dva načina: sadržajem i/ili vrstom molitve. Sadržaji zaziva odaju sadržaj vjere u Boga, bilo da je on izražen dogmatski ispravano ili je dogmatski nespretno. U nastavku rada zazivi se razvrstaju na oba načina: prvenstveno se donose zazivi koji u sebi vežu božanske osobe i osobe iz povijesti spasenja, onda zazivi koji donose općenitu kršćansku nauku ili neki njezin sadržaj i naposljetku zahvalne molitve i molitve prošnje. Naravno da zazivi mogu sadržavati i više spomenutih elemenata, što je donekle stvaralo poteškoću kod grupiranja zaziva. Valja još napomenuti kako se u nastavku ne donose svi zazivi iz *Anime*, nego samo oni „važniji“. Kako bi se izbjeglo ponavljanje, nastojalo se donijeti da budu raznoliki.²³

2.1. Zazivi Bogu Ocu

Zazive Bogu Ocu Svemogućemu Stipišić je zapisao u Splitu. Ima ih 36 i ni jedan se doslovno ne poklapa s današnjim litanijama Bogu Ocu. Poneki se zazivi podudaraju u temama.

Za Boga se upotrebljavaju nazivi Bog i (ili) Otac. Ovdje valja ponoviti kako Stipišić nije bio stručni teolog pa je poistovjetio pojam Boga i pojam Oca. Teologija inzistira na razlici. Isus objavljuje Boga koji je Otac, Sin i Duh Sveti. Govor o Ocu nužno doziva u svijest Sina i kao plod međusobne ljubavi Duha Svetog.²⁴ Možda najljep-

²³ Bilo bi prikladnije zazive i molitve sv. Trojstvu navesti prve, no *Anima* ih smješta nakon onih o Ocu, Sinu i Duhu Svetom. Stoga ćemo se držati rasporeda u *Animi*.

²⁴ Usp. Jean Galot, *Upoznajmo i slavimo Oca. Nacrt teologije o Ocu*, U pravi trenutak, Đakovo, 1999, 47-49.

ši dogmatski zaziv u ovom dijelu je: „Bože, u Jednomu i u Trojici, budi na svakom koračaju, Amen!“²⁵ Izričaj govori o najvećem misteriju kršćanstva, vjeri u jednog Boga i tri božanske osobe. Zaziv se mogao bez osobitih problema smjestiti i u dio o Svetom Trojstvu. „Amen“ na kraju daje naslutiti „službenost“ ove molitve. Izričaj je pravi mali kredo. Koračaj simbolizira ljudsku prolaznost i životni put. U ovom dijelu još nekoliko zaziva govori o božanskim osobama, ali nigdje se ne spominju sve tri. U tri zaziva spomenom Boga (Oca), majke Marije i Sina, autor kao da slušatelju doziva u svijest „savršenu“ obitelj na višoj razini od nazaretske obitelji. Problem ljudske slabosti čest je u molitvama i zazivima. Sve se to očituje u sljedećem zazivu: „Bože, s Materon i Sinon bdij nada namin slabiman!“²⁶ Drugi izričaj ponajprije je zahvala i daje naglasak na odnosu Majke i Sina. Marija u povijesti spasenja igra veliku i odlučujuću ulogu: „Oče, fala Ti za Sina i Mater!“²³ Sljedeći izričaj najvjerojatnije govori o osobi koja traži pomoć: „Bože, Oče naš, i Sine o' Dvice, ako Ti nećeš, a da ko će!“ U jednom izričaju spominje se Duh Sveti koji se naziva Braniteljem. Ovaj naziv (παρακλητος) karakterističan je za Ivanovu teologiju. Označava Duha Svetog koji brani zajednicu. „Pošaji, Bože, Branitelja ča štiti od svi nevidljivi hudobina!“²⁷ U izričaju je važna poveznica „nevidljivog“ Duha Svetog i „nevidljivih hudobina“. Branitelj stoji nasuprot svih zlih sila.

Lijep izričaj koji uvelike zvuči kao litanija govori o kardinalnim krepostima i glasi: „Bože, daj mi viru, ufanje i ljubav!“²⁸ Kardinalne kreposti su vrhunac kreposti u moralnom razvoju osobe. Kršćanska antropologija naučava kako je „čovjek dušom i tijelom jedan (...)“.²⁹ Zato se lako može razumjeti izričaj koji čovjeka identificira s dušom: „Bože, spasi što više duši da ji dava sebi ne kuša!“³⁰ Boga se u nekoliko zaziva naziva pravednim ili milosrdnim. Božja pravednost spominje se na puno mjesta u Starom zavjetu, gdje ima raznolika značenja. Glavno značenje, a odnosi se na Boga jest da je pravednost spasenjsko svojstvo, shvaćeno kao saveznički atri-

²⁵ *Anima*, br. 13, str. 117.

²⁶ *Isto*. ²³ *Isto*.

²⁷ *Isto*. Hudoba = zla sila, nečista sila

²⁸ *Isto*. Na žalost ovakvu litaniju nismo pronašli u službenim molitvenicima.

²⁹ GS, br. 14. Više o odnosu duše i tijela u: Denzinger, Heinrich – Hunermann, Peter, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoredu*, Teološki izvori 1, Đakovo, 2002, br. 250, 272, 800, 900, 902, 1440, 2828, 3613, 4653, itd; KKC, br. 362-368, 1703, itd. Sustavniji prikaz je u: Scola, Angelo – Marengo, Gilfredo – Lopez, Javier Prades, *Čovjek kao osoba – teološka antropologija*, (prev. Miroslav Fridl), Priručnici 69, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003, 132-163.

³⁰ *Isto*.

but. Kod Pavla taj termin označava Božju spremnost da spašava.³¹ U Starom zavjetu milosrđe u općenitom značenju znači naklonost jedne osobe prema drugoj. Boga se naziva milosrdnim jer pomaže bijednom, spašava grešnika i milosrdan je prema svakom smrtniku. U Novom zavjetu Bog je „Otac milosrđa“ (2 Kor 1,3; Jak 5,11). Isusovi čini su izraz Božjeg milosrđa. Zato on druguje sa siromašnima, odbačenima i prezrenima. Savršenstvo Isusovih učenika mjeri se milosrđem! (Lk 6, 36)³² Dva izričaja su kratke prosidbene molitve o Božjoj pravednosti i milosrđu. Znakovit je i simbol obraza koji molitelj antropomorfno primjenjuje na Boga: „*Ko će Ti doć prid obraz, Bože pravedni, ako se ne samiliš.*“³³ „*Bože, u tebe su sva milosrđa poranjena za čovika izranjena!*“³⁴ Boga kao gospodara života i smrti u superlativu se naziva i pridobrim: „*Na smerti po'odi, Bože pridobri!*“³¹

Molitve zahvale spadaju među najljepše molitve koje možemo izraziti Bogu. Već su neke spomenute. U nastavku se donosi još nekoliko molitava zahvale: „*Bože, velik si na nebo!*“,³⁵ „*Bože u tebi su riči i dila!*“,³⁶ „*Na Tebi život je cili, moj Bože*“,³⁷ Izričaji „velik si“, „nebo“, „život cili“ te Božja dosljednost u izričaju „riči i dila“ ogledni su primjer izražavanja zahvale i simboliziraju Božju veličinu.

Molitve prošnje su najčešće. U najvećem dijelu riječ je o konkretnim životnim problemima. Zdravlje i pomoć u nevolji dva su glavna motiva³⁸. Primjeri za zdravlje, koje je za svakog čovjeka nešto najvažnije u zemaljskom životu, su: „*Bože, daruj zdravje da iznesen dicu na kruv svoj!*“³⁹ „*Bože, samo kruva i zdravja!*“⁴⁰ „*Samo zdravje, Bože, a za drugo ćemo uz Tvoj blagoslov!*“⁴¹ Pomoć u nevoljama najstarija je i najraširenija molitva upućena Bogu: „*Zaštiti sirote i ubo-*

³¹ Usp. R. E. Brown i dr., *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta*, Priručnici sv. 18, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993, 186-187, 380-381.

³² Usp. Xavier Leon-Dufour (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, (prev. Mate Križman), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., 536-543.

³³ *Anima*, br. 13, str. 117.

³⁴ *Isto.* ³¹ *Isto.*

³⁵ *Isto.* Apostolsko vjerovanje u današnjem prijevodu govori o „nebesima“, a Nicejsko – carigradsko o „nebu“.

³⁶ *Isto.* Dakle, značenje je: Bože, ti ne varaš tako što jedno govoriš, a drugo činiš.

³⁷ *Isto.*

³⁸ Zanimljiv osvrt o duhovnosti u zdravlju i bolesti može se pronaći u: Milan Špehar, Sveci i kršćanska duhovnost prema zdravlju i bolesti u: *Acta medico – historico Adriatica*, 10 (2012), 1, 339 – 350.

³⁹ *Anima*, br. 13, str. 117.

⁴⁰ *Isto.*

⁴¹ *Isto.*

ge, Bože s nebesi!⁴² „Bože satari dušmane naše, a namin pomози!⁴³ „Ne zapusti, Oče, ni mene ni moje!⁴⁴ Jedna od ljepših molitava prošnje je molitva za smilovanje. Spomenute su dvije molitve u kojima se Boga naziva milosrdnim. Molitva koja govori o ljudskoj slabosti i uspoređuje je sa svima dobro poznatim primjerom je: „Oče, karaj, pa pomiluj, jerbo smo slama na vitru!⁴² U tekstu kao da se osluškujе psalam 103: „Kako se otac smiluje dječici, tako se Jahve smiluje onima što ga se boje. / Jer dobro zna kako smo sazđani, spominje se da smo prašina. / Dani su čovjekovi kao sijeno, cvate ko cvjetak na njivi; / jedva ga dotakne vjetar i već ga nema, ne pamti ga više ni mjesto njegovo.“ (Ps 103, 13-16)

2.1. Zazivi Bogu Sinu

Sljedeći zazivi u *Animi* upućeni su Isusu Kristu Otkupitelju. Ima 41 zaziv ove tematike i svi su, kao i Bogu Ocu, zapisani u Splitu. Najviše zaziva izražava prošnju! Očita je vjera u Isusovu bliskost čovjeku koji je u potrebama. Isusa se još naziva Isukrstom, Jaganjčem Božjim, Sinom Marijinim, Sinom o' Boga, ali postoje i zazivi upućeni Srcu Isusovu.

Zaziv koji govori o odnosu Sina kao božanske osobe i Boga kojeg se naglašava kao jednoga, nalazi se odmah na početku popisa: „Isukrste, u Jednome si i pomози!⁴⁵ Iz teksta se vidi molitva prošnje, ali čini se da zaziv naglašava dogmatski izričaj Božjeg jedinstva. Važno je primijetiti spajanje Isusova imena i naslova Isukrst. Krist u Isusovu imenu nije Isusovo prezime, nego ima značenje: Isus je pomazanik. „Isukrst“ znači „Isus je Krist“! Walter Kasper zaključuje: „Vjeroispovijedna formula 'Isus je Krist' jest kratki obrazac kršćanske vjere i kristologija nije ništa drugo nego savjesno tumačenje ovoga priznavanja vjere.“⁴⁶ Tekst je pun sadržaja i mala je ispovijest vjere. Drugi važan dogmatski izričaj također je prozbeni, pun sadržaja i govori o vjeri u Isusovo božanstvo i čovječstvo. Isusa se opet naziva Isukrstom. Naglasak izričaja je u dvostruko ponavljanoj riječi „pravi“, što odaje kako je naglasak izričaja upravo na pravovjersvu Isusova bogočovječstva. Mali kredo glasi: „Isukrste, pravi čoviče

⁴² Isto.

⁴³ Isto.

⁴⁴ Isto. ⁴² Isto.

⁴⁵ *Anima*, br. 19, str. 119.

⁴⁶ Walter Kasper, *Isus Krist*, Biblioteka „Crkve u svijetu“ 1, Crkva u svijetu, Split, 1995, 14.

*i Bože pravi, budi napomoć!*⁴⁷ Isus Krist Božji Pomazanik pravi je Bog i pravi čovjek. Isus koji je Sin i Otac imali su jedinstven odnos. Slijedi prozbeni zaziv koji odaje ovaj odnos premda se umjesto Oca spominje Bog. Zaziv nadalje odaje vjeru u božansku pomoć u ovom i zagrobnom životu: „*Sine o' Boga, smiluj se mrtvima u vičnosti, a živima u život!*“.⁴⁸ Nekoliko puta zazivi upozoravaju na odnos Isusa i Marije. Ovaj odnos veoma je raširen u pučkoj pobožnosti: „*Od grijā i sužanjstva vičnoga izbavi nas, Sine Marijin!*“⁴⁹ i „*Kako materi svojon, Isukrste pridobri, tako i meni!*“⁵⁰ Postoji zaziv koji nije spretno izrečen jer se može shvatiti kako je Marija majka Boga Oca, premda zaziv zapravo želi reći da je Marija majka Bogočovjeka Isusa: „*Isuse, Sine o' Matere Božje, upomoć se uputi!*“⁴⁹

Križ je često simbol cjelokupne Isusove patnje. Njegova važnost je tolika da je ušao u vjerovanja. Postoji nekoliko zaziva koji aludiraju na Isusovu patnju i na križ. U drugoj polovici srednjeg vijeka u Crkvi se rađa pokret koji promatra Krista kroz čovječstvo, a najviše kroz njegovu patnju i smrt na križu. Ovaj *humanitas Christi* koji svoje korijene ima u ekumenskim crkvenim saborima, razvili su mnogi teolozi srednjeg vijeka kao što su sv. Romuald Ravenjanin, sv. Petar Damiani, sv. Anselmo Canterburyjski, sv. Bernard iz Clairveauxa, Franjo Asiški, Toma Čelanski, sv. Bonaventura i drugi. S talijanskog kopna pokret se vrlo brzo prenio u naše krajeve. Danas je najljepši primjer ostatka ovog srednjovjekovnog pokreta u procesiji *Za križen* na otoku Hvaru.⁵¹ U povijesti kulture Jaroslav Pelikan sliku križa i rassetog Isusa vidi kao jednu od ostavština kršćanstva cjelokupnom ljudskom rodu.⁵² Čovjek koji pati često u Isusovim slikama patnje vidi svoju patnju i moli Krista za pomoć: „*U bok karvi svoj me štiti, izmučeno tilo Isusovo!*“⁵³ ili „*U rane me porani!*“⁵⁴ Zazivi koji izravno spominju križ su: „*Drvo Križa Isusovog me zaštiti, sad i navik!*“,⁵⁵ „*Jaganjče na drvu Križu, poruči priporuči!*“⁵⁶ i „*Jaganjče,*

⁴⁷ *Anima*, br. 19, str. 119.

⁴⁸ *Isto*.

⁴⁹ *Isto*.

⁵⁰ *Isto*.⁴⁹ *Isto*.

⁵¹ Bernardin Škunca, *Za križen na otoku Hvaru*, Glas Koncila, Hvar-Zagreb, 2013., 29-43.

⁵² Jaroslav Pelikan, *Isus kroz stoljeća. Njegovo mjesto u povijesti kulture*, Teološke teme, Mostar, 1997., 123-139.

⁵³ *Anima*, br. 19, str. 119.

⁵⁴ *Isto*. Porani = pohrani, smjesti.

⁵⁵ *Isto*.

⁵⁶ *Isto*. U originalu je „Križu“ napisano velikim slovom. Vjerojatno radi važnosti.

na Križ pripušćeni zaraj nas, molimo te!⁵⁷ Čini se da drugi izričaj radi „molimo te“ potječe iz neke zbirke molitava ili litanija. Jaganjac Božji novozavjetni je naziv iz knjige Otkrivenja. U petom poglavlju Otkrivenja spominje se Krist kao zaklani Jaganjac. Značenje uvijek valja razumijevati u pashalnom kontekstu: Jaganjac je živ, premda je bio zaklan.

Šala je sastavni dio ljudskog života. Poznate su šale sv. Pape Ivana XXIII., kako na svoj račun, na račun Crkve, ali i na račun božanskih osoba. Među zazivima pojavljuje se nekoliko šaljivih zaziva nastalih kao plod muško-ženskih (najvjerojatnije bračnih) odnosa. U sljedećem primjeru slika Isusa kojeg bičuju upotrijebljena je kao usporedba s vlastitim mukama: „Na te su biči batili, pa usliši da jedna manje po meni bati!“⁵⁸

Već je spomenuto kako su mnogi zazivi zapravo prošnje. Grijeh i čovjekova grešnost izražavaju se pred Kristom koji pomaže i oprašta grijehe. Grijeh, pogibao, bolest i smrt česte su, ako ne i najčešće teme zaziva. Te se zazive može promatrati u sklopu spomenutog *humanitas Christi*. Nekoliko primjera. „Isuse, obrati grišne i pomози umiruće i bolujuće!“⁵⁹ „Isuse, pohodi mrtve naše i blagoslov in vični daj!“⁶⁰ „Sine sviju vikova, počuj naše krike!“⁶¹ Možda najljepši primjer prozborne molitve je: „U zdravju i mimo zdravja, Isukrste Sine, na pomoć sad i vavik!“⁶²

Isusa se često izravno ili neizravno naziva pridobrim: „Isuse pridobri, ne zaudobi!“⁶³ Na jednome mjestu spominju se Isus i evanđelisti. Zaziv je malo nespretno sastavljen jer izgleda kao da ih stavlja na istu razinu. „Isuse i evanđelisti, u pomoći se ustrojite!“⁶⁴ Isusova riječ zapisana je u evanđeljima i jedan zaziv govori o vječnom trajanju Isusovih riječi: „Sve se sminjiva, a Tvoja rič ostava!“⁶⁵ Iz zaziva se ne da iščitati misli li se na Božju ili Kristovu riječ. Stipišić je zaziv stavio među zazive Isusa Krista. Očito je imao neki razlog zašto je to učinio. Ipak, valja ostaviti i mogućnost da je zaziv upućen Bogu.

⁵⁷ Isto. I u ovom slučaju „Križ“ je napisano velikim slovom, također vjerojatno radi važnosti.

⁵⁸ Isto. Naravno, „jedna manje“ može se tumačiti i kao primjerice tegoba. Onda izričaj ima drugo značenje.

⁵⁹ Isto.

⁶⁰ Isto.

⁶¹ Isto.

⁶² Isto.

⁶³ Isto. Zaudobiti = zaboraviti.

⁶⁴ Isto.

⁶⁵ Isto. Ostava = ostaje.

Pučka pobožnost poznaje pobožnost Srcu Isusovu. Nekoliko zaziva upućeno je Srcu

Isusovu. Lijep primjer zaziva je „*Tebi napovidan, Tebi ispovidan, dobro Sarce o' Isusa!*“⁶⁶

2.3. Zazivi Bogu Duhu

Ima 32 zaziva Duhu Svetom i prikupljeni su u Trogiru. Duh Sveti oduvijek je bio „najtajanstvenija“ osoba u Trojstvu. Objavljen je relativno velik broj zaziva, kojima treba pridodati i spomen Duha kod drugih božanskih osoba. Zazivi na „širok“ način govore o Duhu Svetom. To kao da proturječi Schneiderovoj konstataciji o današnjem „zaboravu“ Duha Svetoga koji je „sveden na nekoliko katekizamskih izreka“.⁶⁷ U zazivima molitelji ga mole za konkretne potrebe kao i kod Oca i Sina. Najčešća potreba tiče se pogibli, umiranja i smrti. Duha Svetog često se u zazivima još naziva (samo) Duhom. Često mu se dodaju razni dodaci kao što su Branitelj, Tješitelj, Ognjeni, Svitloviti i Studenac.

Trojstveni izričaj u kojem dominira Duh Sveti najvidljiviji je u zazivu: „*Duše, Ti ča čuvaš dobra, od Oca i Sina mu priteci!*“⁶⁸ Izričaj je mogao stajati i u dijelu o Trojstvu. Riječ je o molitvi za mušku osobu, koja je putnik, moreplovac ili u nekoj drugoj potrebi. Priznanje Duha Svetog božanskom osobom očito je u izričaju: „*Duše, Bože, budi napomoć!*“⁶⁹ Postoje dva zaziva koja govore o odnosima unutar Trojstva, ali oni ne spominju sve tri osobe. Kako započinju gotovo na isti način („I tebe su“, „I ti si“), čini se da među njima postoji nekakva veza, bilo da su iz iste molitve ili „litanija“. Tematika prisutnosti Duha kod Isusove smrti i križa draga je teologiji u pojmovima aktivne i pasivne prisutnosti⁷⁰ i još je jedna veza unutar ova dva zaziva. Prisutnost Duha kod Isusove patnje i smrti slika je koju molitelji imaju kad se suočavaju s vlastitom patnjom i smrtnošću. Ovo je razlog zazivanja Duha Svetog u slikama umiranja. Zazivi koji vežu Duha i Isusa glase: „*I Tebe su s Isusom razapeli pa znaš ča su čavli i šćulunci!*“⁷¹ i „*I ti si, Duše, plaka poda križem, pa znaš*

⁶⁶ Isto. Poznata je važnost srca za Bibliju kao uostalom za cijelu antiku. Blagdan Srca Isusova nastaje 1856. godine.

⁶⁷ Usp. Alfred Schneider, *Na putovima Duha Svetoga*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove Zagreb, Zagreb, 2008., 11-12.

⁶⁸ *Anima*, br. 29, str. 122. Dobra = dobra čovjeka.

⁶⁹ Isto.

⁷⁰ Usp. Schneider, *Na putovima*, 36-40.

⁷¹ Isto. Šćulunci = podupirači.

*kako mi je!*⁷² Zazivi su s teološkog gledišta poprilično nespretni i antropomorfnii. Očito je da se Duha Svetog promatra iz perspektive Krista. U njima se prepoznaje odlika pučke duhovnosti i molitve.

Duha Svetog često se naziva raznim imenima. Duh kao stvara- lačka snaga poznat je u pojmovima već u Starom i Novom zavjetu. Neki pojmovi s vremenom dobivaju poosobljeno značenje Duha Sve- tog. To je očito na pojmu Branitelj. U *Animi* Duha Svetog se naziva „braniteljem“, „tješiteljem“, „ognjenim“, „svitlovitim“ i „studentem“⁷³. Spomenuta je Ivanova teologija u pojmu „Branitelj“. Pojam „Tješi- telj“ u Bibliji ima znakovito značenje koje se prelijeva i očituje u molitvama vjernika i dandanas. Već se u Starom zavjetu iščekivalo Boga tješitelja. „Kličite, nebesa, veseli se, zemljo, podvikujte, plani- ne, od veselja; jer Jahve tješi narod svoj, on je milosrdan nevoljni- ma“ (Iz 49,13). U Novom zavjetu Isusa se predstavlja kao tješitelja rastuženih. „Dođite k meni svi koji ste izmoreni i opterećeni i ja ću vas odmoriti“ (Mt 12, 28). Pavao nastavlja ovu teologiju i izgrađuje ju na višu razinu. „A Bog postojanosti i utjehe dao vam da među- sobno budete složni po Kristu Isusu te jednodušno, iz jednoga grla, slavite Boga i Oca Gospodina našega Isusa Krista.“ (Rim 15, 5-6)⁷⁴ Oganj, svjetlo i studenac također igraju značajne uloge u Ivano- voj teologiji i pokušavaju dočarati Duha Svetog. Najljepši primjer spajanja pojma branitelj i tješitelj sirotih ljudi je: „*Duše, i tješitelju i branitelju svi siroti, pozlati ove suze!*“⁷⁵ Čest naziv za Duha Svetog je Ognjeni: „*Sedan jezikov zapali nan vrju mi glave, Duše ognjeni!*“⁷⁶ Ponekad se Duha Svetog ne naziva Ognjeni, ali ga se identificira s vatrom. „*Sveti Duše, profumaj nas plamenom svojeg ognja za dobro svako!*“⁷⁷ „*Svitlost nan zapali i ne daj se udunit!*“⁷⁸ U sljedećem pri- mjeru veže se simbolika vatre, odnosno „paljenja“ i naziva Svitlovi- ti: „*Zapali u nebo kandelu, Duše svitloviti, ti čas umiranja moga, da vidin lice od Boga svoga!*“⁷⁹ Naposljetku nekad se Duha Svetog nazi- va i Studentem: „*Duše Sveti, studenče, za svake zagrabiti duovnosti*

⁷² *Isto.*

⁷³ Običaj je da se u kršćanskoj teologiji neki nazivi Duha Svetog pišu velikim slo- vom jer je riječ o poosobljenim pojmovima. Primjer: Duh Sveti Branitelj ili Duh Branitelj. U *Animi* to nije slučaj. Sve karakteristike, ako se spominje Duh Sveti, napisane su malim slovom.

⁷⁴ Usp. *Rječnik biblijske teologije*, 1355-1357.

⁷⁵ *Anima*, br. 29, str. 122.

⁷⁶ *Isto.* Izričaj podsjeća na opis Pedesetnice iz Djela apostolskih s početka drugog poglavlja. U ovom zazivu očita je nauka, često učena u sakramentu potvrde o sedam darova Duha Svetog.

⁷⁷ *Isto.* „Profumaj“ = vjerojatno simbolično značenje vatrom pročistiti.

⁷⁸ *Isto.* Udunit =ugasiti.

*i kriposti napretek!*⁷⁹ Ponekad se Duh Sveti i ne spominje i zato je zaziv malo nespretnan. Adresat se zaključuje iz konteksta: „*Poteci sa silama douvitin namin zasada!*“⁸⁰

Zazivi i teme smrti i umiranja česti su i time odaju da je molitva za blaženu smrt najviše upućivana Duhu Svetom: „*Duše, daj mi sinjal za čas zadnji!*“⁸¹ „*Na času smrti nenadane, Duše, budi u blizini da me vazmeš i zagovoriš!*“⁸² „*Sveti Duše, uščuvaj me od časa nenadanoga!*“⁸³ Vjera i Duh Sveti su također česta tema zaziva: „*Pokripi našu neviru, Duše virni!*“⁸⁴ „*Niman uzvratit s viron koko tri-ba, ma se kajen, tebi, Duše, do podanca!*“⁸⁵

Na kraju dijela o Duhu Svetom donose se dva lijepa i zanimljiva zaziva. Prvi govori o teologiji nakane. O nakani govori već Isus u evanđeljima. Najljepši primjer je zgodna o udovičinom novčiću iz evanđelja po Marku. (Mk 12, 41-44) Naša se djela ponekad mogu činiti malenima. Zato je nakana jako važna. Dobra nakana bi trebala biti glavno mjerilo. Ponizna molitva Duhu Svetom glasi: „*Ne sudi, Duše Sveti, po dilima, nego po nakanama našin!*“⁸⁶ Drugi zaziv govori sam za sebe: „*Duše, upravi nan dicu i fameju na put svoj!*“⁸⁷

2.4. Zazivi Svetom Trojstvu

U *Animi* postoje samo tri zaziva koja su pripisana Svetom Trojstvu⁸⁸ i svi su zapisani u Svetom Kaji. Iz prijašnjih primjera vidljivo je kako u poglavljima o Ocu, Sinu i Duhu Svetom postoje zazivi koji spominju sve tri božanske osobe ili pojam Trojstva. Dakle, zazivi su mogli ući u ovo poglavlje. U ovom poglavlju u *Animi* postoje još četiri molitve od kojih se neke mogu shvatiti kao zazivi. Zbog malog broja zaziva i oni se analiziraju. Govor o Trojstvu spada u najdublje misterije kršćanstva. Čini se kako je to glavni razlog malog spominjanja svih triju Osoba zajedno u *Animi Delmatici*. Desetak spominjanja uglavnom su prozbene molitve. Riječ je o vjeri u Tro-

⁷⁹ *Isto.*

⁸⁰ *Isto.* Očito je da je zaziv upućen Duhu Svetom.

⁸¹ *Isto.*

⁸² *Isto.*

⁸³ *Isto.*

⁸⁴ *Isto.*

⁸⁵ *Isto.* Podanca = pod, zemlja, ravni dio zemlje.

⁸⁶ *Isto.*

⁸⁷ *Isto.* Femeja = obitelj.

⁸⁸ Tekstovi Svetom Trojstvu pod brojevima 32 – 35 također su kratki zazivi ili molitve.

jedinog Boga koji pomaže. Drugim riječima, trojstveni izričaji nisu samo izričaji pravovjernosti i pripadnosti katoličkoj obitelji, oni su i „više“ od toga: oni su vjera u živoga Trojedinog Boga. U izričajima je uočljiv paralelizam sa starozavjetnim vjerom u Boga Jahvu koji je prisutan i koji pomaže.⁸⁹

Od tri spomenuta zaziva, drugi glasi: „*Duše, Boga Oca i Sina mu uz pomoć uztišćite!*“⁹⁰ Čini se da je zaziv na prvom mjestu upućen Duhu Svetom uz spominjanje ostalih osoba i mogao bi stajati među zazivima Duha Svetog. Ostala dva zaziva ne govore o osobnim potrebama nekog pojedinca, nego se izražavaju o potrebama na općenitom planu. Obje molitve su prošnje i govore o „bolesnima“ i „tribajućima“. Pojam „tribajućih“ je općenitog značenja. Zazivi su: „*Duovnosti Trojstvena, bolesnima pritrči!*“⁹¹ i „*Trojedini Bože, upri očima u tribajuće!*“⁹² Oba zaziva prošnje izražavaju se na antropomorfni način preko glagola „pritrči“ i imenice „očima“. Ovakav način izražavanja karakterističan je za pučke molitve.

„*Kome Isus, kome Bog, Duh je svakom na pomoć!*“⁹³ Za ovaj zaziv ne postoji zabilješka mjesta nastanaka. Zaziv daje veliku važnost Duhu Svetom u Trojstvu i odraz je pučke molitve i razumijevanja Svetog Trojstva.

„*Tebi Trojstvo, što si u Jednomu, uslišaj naša tri glasa u vapaju jednom!*“⁹⁴ Molitva je nastala u Biogradu na Moru i očit je pučki nastanak ove prozborne molitve. U zazivu dominira simbolika brojeva: Trojstvo - tri glasa i Jednomu – vapaju jednom. Riječ je o pučkoj molitvi kojoj je u temelju dogmatska istina vjere u jednog Boga i tri božanske Osobe. Ova istina poslužila je u simboličnom predočavanju Trojstva kao tri glasa, a Jednog Boga kao vapaj jednog.

„*Ne pitan u Jednoga, ne pitan u Dvoga, pitan svoj Trojici u Trojedinoga!*“⁹⁵ Prozbena molitva ili zaziv zapisan je također u Biogradu na Moru. I u ovom zazivu važna je simbolika brojeva. Katehetsko-pedagoška osobina ove molitve je neupitna. U izričaju kao da se promatra šaka. Za vrijeme molitve spomenom broja otvaraju se prsti

⁸⁹ Usp. Franc Courth, *Bog trojstvene ljubavi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999., 65-67; *Rječnik biblijske teologije*, 387-390.

⁹⁰ *Anima*, br. 31, str. 123.

⁹¹ *Isto*.

⁹² *Isto*.

⁹³ *Anima*, br. 32, str. 123.

⁹⁴ *Anima*, br. 33, str. 123. Ispod zaziva donosi se objašnjenje o ovoj molitvi. „Vjerovalo se da će Sveto Trojstvo uslišati ovu molitvu ako je uglas oko ponoći izmole tri molitelja.“

⁹⁵ *Anima*, br. 34, str. 123.

počevši od palca. Upotreba ruke i prstiju u kršćanskoj pedagogiji kako bi se olakšalo pamćenje poznata je od starih vremena. Dovoljno se prisjetiti primjerice Augustinova djela *Rukovet*⁹⁶ ili deset zapovijedi. Ova molitva je u obliku brojalice u kojoj „Jednoga“, „Dvoga“ i Trojici“ znači božanske osobe. Brojevi govore o Božanskoj veličini i raznolikosti. Zadnja osobina „Trojedinoga“ je značajna ne samo u teološkom smislu nego i u misaono-brojevnom jer daje važnost broju tri kao „najvišem“ broju koji uključuje ostale spomenute brojeve.

ZAKLJUČAK

Molitva spada u najviši oblik vjere i odnosa s Bogom. Sadržaji zaziva (molitava) u *Animi* su najvećim djelom konkretni i svakodnevni. Riječ je o životnim nevoljama, bolesti, pogibiji i bilo kakvoj ugrozi. Najviše molitava među zazivima je u obliku prošnje. To su najstarije i najraširenije molitve. Stvorenje pred Bogom molitvom prošnje odaje svoj odnos prema Bogu. Boga zazivamo prošnjom jer je on živi Bog koji pomaže svoj narod. Bog je dobar, vjeran i pomaže. Isus ga u evanđeljima naziva Ocem i time odaje svoj odnos. Pomoć Oca vidljiva je u povijesti spasenja. Ipak, u zazivima nalazimo i druge oblike molitve kao što su zahvale.

Zazive Ocu, Sinu, Duhu Svetom i Trojstvu u *Animi* valja promatrati kroz nekoliko teoloških poruka. To su na prvome mjestu inkulturacija, zatim kratki molitveni književni izričaji u obliku zaziva i konačno kratka kredo, odnosno kratki izričaji vjere. Promatrajući sve ovo u zazivima Ocu, Sinu, Duhu Svetom i Trojstvu u knjizi *Anima Delmatica*, može se reći o više manje uspjeljoj kršćanskoj inkulturaciji, odnosno srastanju kršćanskih dogmatskih izričaja i domaćeg, pučkog izražavanja, većim djelom čakavskog jezika u konkretnim ljudskim potrebama. Konačno, upravo ta sraslost govori o živoj vjeri molitelja.

Zazivi u *Animi* govore o živoj vjeri i živom odnosu molitelja prema Bogu. Sadržaji zaziva govore o čovjeku i njegovom shvaćanju vjere u kršćanskom konkretnom životu. Najzanimljivije je upravo to što molitelji presvetom Trojstvu ili pojedinim osobama iz Trojstva nemaju straha izražavati svoje potrebe premda ih u nekoliko slučajeva izražavaju nespretno. Ovo ide toliko daleko da se ponekad osobe iz Trojstva doživljavaju antropomorfno. Treba naglasiti kako

⁹⁶ *Rukovet* je naziv pun simbolike i predstavljao ono osnovno iz kršćanskog nauka što se moglo obuhvatiti rukom i ponijeti sa sobom. U starini knjige su bile u obliku svitaka. Izvorni naziv djela je *Enhiridion* (év = u, χείρ = ruka). Riječ je o grčkom nazivu koji je prihvatio i sv. Augustin.

se neki sadržaji vjere ne mogu izravno pronaći u zazivima. Tu je na prvome mjestu pojam uskrsnuća. Ni u jednom zazivu ne spominje se izravno Isusovo uskrsnuće ili naše uskrsnuće. Vjera u zagrobni život, nebo ili vječnost se spominju, ali samo uskrsnuće se ne spominje. Ova činjenica je važna jer je riječ o najvećoj istini kršćanske vjere. U tom kontekstu se ne spominje ni uskrsnuće tijela. Ne može se pronaći ni spomen Isusovog uzašašća. Vjera i pripadnost Crkvi izražavaju se preko obitelji i bližnjega.

Isključimo li nekoliko nesprenih izričaja, izričaji iz *Anime* o Ocu, Sinu, Duhu Svetom i Kristovom Bogočovještvu ponekad su istinska i prava kratka kredo. Velika prednost im je kratkoća i na taj način su lako pamtljivi. Time dolazimo do još jednog zaloga i mogućnosti koju pružaju zazivi. Kršćanska pedagogija i posebno katehetika mogle bi iskoristiti zazive u poučavanju. Njihova kratkoća, dogmatska ispravnost, uspjela inkulturacija, širina, mogu poslužiti kao primjer molitve Ocu, Sinu, Duhu Svetom i Presvetom Trojstvu. U suvremenom svijetu, u kojem se traži brzina i kratkotrajnost poruka, ove kratke formule vjere koje smo naslijedili od naših starih, ne bismo trebali olako prepustiti zaboravu. Osobito ne one koje su sročene kao lako pamtljivi izričaji. Završavam jednim takvim izričajem iz dijela o Svetom Trojstvu, koji u kratkom izričaju sažima vjeru u Presveto Trojstvo:

„Bogu, Isusu i Duhu viran, vik cil miran!“

CONTENTS OF THE INVOCATIONS TO THE TRIUNE GOD IN ANIMA DELMATICA

Summary

Anima Delmatica is a collection of folk tales collected by Ljubo Stipišić Delmata in Central Dalmatia between the years 1960 and 2000. The second chapter presents more than a hundred invocations to the Father, the Son, the Holy Spirit and the Holy Trinity. The paper is divided into two parts. The first part discusses generally the relationship between faith, prayer and culture. First, the importance of culture for the Church is discussed, with special mention of John Paul II and his contribution to culture. Literature as a component of culture is of great importance for the Church. Invocations should be viewed as short prose expressions and as short prayers and creeds. The second part analyses particular invocations, first those

directed to God the Father, then to God the Son and God the Holy Spirit, and finally those directed to the Holy Trinity.

Keywords: Anima Delmatica, Ljubo Stipišić, Holy Trinity, Invocations to the Father, Son and Holy Spirit, inculturation, prayer, credo